

rainak egyként forradalmi és kispolgári heve magával ragadott csak próbálkozik a „polgári igazmondáson“ túllépni. Ez az igazmondás csak addig ér, amíg a maga helyét kiverkedte a napon. Nekivetette magát, de aztán elakadt. A tigris kóvályog így a veszedelmesebb vad körül, míg aztán megeleégszik a kisebb vadakkal. Viszont, ismerjük el, ennek az igazmondásnak helyenként — ez a gyűjtemény bizonyítja — még mindig több a mélye és a sodra, mint a mai magyar polgári igazmondásoké. Ezek közt még mindig gőzölgnek olyan darabok, amelyek a realizmus programját adó Bródy forró hevületéből születtek. Itt vannak darabok, amelyek mélyről törő elégedetlenség fölött nyerneik művészi formát s amelyekből úgy csap ki a mai magyar polgári irodalomból már rég kiveszett társadalmi- és erkölcsbírálat és változtatásra törő akarat, mint az összeomló falakból a moraj. Halálos veszedelmek és halálos szövődmények képei imbolyognak fel itt-ott a korabeli életből. A századforduló körüli Magyarország, a „kik és mik vagyunk“, a hol állunk és mérre megyünk“ Magyarország. Persze csak itt-ott, egy villanásban, a tömegében „bemézezve és elviccelve“ jelenik meg az élet. Viszont ezt a két kerminust, bemézezve és elviccelve, ő maga mondta ki magáról. Ha ez nem is menti fel — a számvetésbe kerül a pálcatoréskor. Viszont a tudatosság kalandra utal, s nemvállalásra. Tényleg: Bródy egész pályája kaland: a realizmus alkotómódszere körül. S hogy e kalandból nem lett egyéb kalandnál, Bródy becsületére szolgáljon: ő adta meg a magyarozatát. A realizmus az „épebb, erősebb ember“ alkotómódszere.

Gaál Gábor

ERDELYI CSILLAGOK. (Arcok Erdély szellemi multjából.) Az *Erdélyi Szépművéses Céh* a Helikon összejövetelek 10. évfordulója alkalmából tizenöt erdélyi író, tudós és kulturpolitikus életrajzát íratta meg. A kötet elé írt előszóban Bánffy Miklós (sorait Kemény Jánosnak ajánlva) büszkén tekint vissza a Helikon multjára és „a szabad írói munkaközösség“ közel száz kötetes munkateljesítményére, majd a Helikon írói közt „változtatlan élő és uralkodó“ szellemről azt állítja, hogy az „Erdély ősi szelleme a mai időkhöz idomulva, mely egykor az egész világon elsőnek hirdette a vallásszabadságot. Azt kutatja, ami összetart, nem ami széjjel választ. Egyetlen szempontot ismer csupán, a művészet önzetlen szolgálatát. Ez a szellem faji vagy világnézeti különbségek fölött átnyulva egybefogott mindenkit, aki nála az első Helikonkor összegyűlt. És e szellem ma is fennáll közöttünk.“ — Bánffy megállapításait azután a kötet minden tanulmánya igazolni próbálja. Mindegyik a mai és a régi erdélyi irodalom jogfolytonosságát és azonosságát igyekszik kimutatni. S tényleg: ha e tanulmányokat tájékozatlanul forgatjuk, kiderül, hogy Erdély nemcsak ma, de a multban is a minta ország, a keleti Svájc, a vallásszabadság hazája, ahol állandó a béke és a megértés, ahol a fajták, vallások és társadalmi osztályok nem azt keresték „ami széjjel választ“, hanem „ami összetart“. Ime, ezek az „erdélyi csillagok“ is, akik felettünk az örök emberi elérhetően csillagtávolságban ragyognak, ezt bizonyítják. A már kissé kritikusabb olvasó viszont azt várja, hogy a bemutatott csillagok (Dávid Ferencz, Pázmány Péter, Apor Péter, Mikes Kelemen, Petelei István, Gyulai Pál, a két Bolyai, a Kolozsvári Testvérek, Misztófalusi Kiss Miklós, Mikó Imre, stb.) „szellemarcán“ át bepillantást nyer a multba, megismeri a fajok, osztályok és nemzetek sajátos „erdélyi sorsa“ mögött az elmúlt magyar társadalom valódi képét. Sajnos, ezzel már nem szolgál. A jubileumi könyv minden tudományos igénye ellenére gyorsan összehordott, tudománytalan: a mai transzylvanizmus reménytelen önigazolási kísérlete a multban.

Erdély gazdasági, politikai és szellemi multjának feldolgozását ma nemcsak Erdélyben, de Magyarországon is mindenki várja, mert a libera-

lizmus mindent egységesítő tudományos világában sok olyan nagy kérdés maradt homályban, aminek megvilágítása pedig elsőrendű tudományos feladat. Megfosztani a történet és irodalomtudományt a liberális romantika káros befolyásától és felfedni a szó és adathalmaz alá folytott történelmi mult egész valóságzövevényét olyan feladat, ami sohasem késő. A munka terve így önként kínálkozott az „erdélyi csillagok“ szerkesztőjének: tárgyi tudást közvetíteni az erdélyi multat egyáltalán nem ismerő olvasónak s e tárgyi tudás vázlata mögött bemutatni ellenmondásaiban, küzdelmeiben és szintézis vágyában az egykori erdélyi írókat. Ehelyett azonban csupán problémátikus sikerültségű esszéket kap az olvasó, amelyekből nemcsak a tárgy komoly ismerete, de legtöbbször a valódi esszé feltétele, a művészi látás is hiányzik. A legkirivóbb azonban a minden fejezetben erőszakolt és így tudománytalan lírai transzylvanizmus, amely mindenütt önmagát magyarázza és találja fel. Így azután ezek az „erdélyi csillagok“ teljesen a mai Helikon íróinak élet és irodalom szemlélete szerint szabódnak ki, a társadalomtalanított valóságghijas környezetből. *Kós Károly* például Márton és György cluji eredetű magyar szobrászok magyar voltát még mindig „feltevésekkel“ igazolja, mert e két szobrász főművében „az egyháznak egy szentjét a maguk korának és a maguk nemzetének lovagi ruházatában és viseletében az egykori magyar lovaskatona lószerszámaiban, nyeregformájával és lehető realiztikus ábrázolásában“ adja. A két testvér élete szerinte „a legsudálatosabb magyar mese“. — *Dávid Ferencet Balázs Ferenc* heroizálja. „Tegnap még felekezeti hős, ma emberi nagyság“, — mondja róla, de hogy miért, ezt nem teszi se érthetővé se valószínűvé. — *Reischel Arthur* Pázmány erdélyiségét és egyetemes magyar voltát vigasztalóként állítja szembe a 17. század „sötét“ és „sivár“ világával. Pázmány az „égbe meredő komor fenyő“ a 17. század peremén — mondja — aki „a korviszonyok folytató öleléséből, a rátapadó hinár és folyondár közül is kitépte magát nagy merészen és az örök valóságba furta a fejét.“ Pázmány olyan érték még ma is *Reischel* szerint, akihez „mint kimeríthetetlen bővizű forráshoz“ fordulhatunk. Ezekután le is vonja következtetését: „Mienk ez a fenyő. Mienk Erdélyieké!“ — kiáltja. Hát a magyarországiaké nem? És ha igen: miféle kategória ez? Irodalmi, magánjogi? Az erdélyiesítés e mániája minden dolgot főtétele. Valamennyinek ez a főérve, víziója, táltalmánya, ötlete. — *Ligeti Ernő* azzal visz változatot e taposó malomba, hogy hősét, *Misztótfalusi Kiss Miklóst* és kortársát, *Bethlen Miklóst* újabb változattal e mánia tételén „örök erdélyinek“ nevezi. — *Molter Károly* Aporról értekezik. A tárgy tényleges tartalma nála is elvész, holtott itt önként kínálkozik két kor, két társadalom összeütközése. Ehelyett ilyen maximákat közöl: „a mult tisztelete akkor Istentisztelet, ha lélek szerint történik.“ Természetesen kérdéseit ő sem a tárgyában látja, hanem kívülről teszi fel. S ezek a kérdések olyan természetűek pl., hogy miért kell megőriznünk Apor emlékét. Így válaszol, hogy: „időnként, aki megkivánja ihatik e kehelyből: jellemerőt, és néptartó művészet nemes borát.“ A jellemerő és néptartó művészet borát. (Na jó: ihat jellemerőt, ezt a képet elfogadjuk (nehezen!) De mi az, hogy néptartó) (ad normam: esernyőtartó, vagy hogy értsük?) De miért folytassuk tovább? Az „erdélyi csillagok“ arca a semmitmondó, vagy erőszakolt jelzők mögül nem utal az egykori valóságra. Ezért a könyv jellegzetes terméke annak a valóságghijas romantikus élet- és irodalom-szemléletnek, mely még a multban is fél a valóság igazi mivoltáról, osztályokról, társadalmi ellentétekről tudomást venni, pedig ezt ma már a „modern“ magyar történettudomány (*Szekfű*, stb.) is tudomásul veszi. Már pedig ha így néznők a multat, kiderülne, hogy az egykori Erdély korántsem a val-

lásszabadság, a megértés és az emberiség jegyében történő „kiegyenlítődség“, hanem az ellentétek, a faji, osztályi és vallási harcok tipikus földje: Dózsa György, Dávid Ferenc, Horia és Closca hazája. Az Apácaiak, Mikók, Misztótfalusiak példája éppen azt mutatja, hogy a „szellem“ igazi emberei Erdély földjén mindig koruk frondőrjei, kivetettjei, sőt sokszor martirjai, mert napjaik uralkodó felfogásával elhatározóan szembeszálltak. Az a bizonyos „örök erdélyi sors“ korántsem a „végzet“ vagy „elrendelés“ szeszélyes visszatérése, hanem a vezető osztályok mindigre visszatérő elnyomó akarata és ereje, mely a „szellem“ legjobbjainak szegte szárnyát, mindig azért, hogy az önmaga életét meghosszabbítsa. Az „erdélyi csillagok“ mellett az idők valóságos eseményeinek igazi képét az erdélyi „pórok“ történetének megírása adná. Az „erdélyi csillagokat“ kiemelő módszer által azonban ez az utóbbi meg sem közelíthető. Mindaddig, amíg a történet- és irodalom-tudományt nem a valóság szemlélet vezeti, a multnak csak ilyen „csillagai“ lesznek, amelyek a történeti megismerést inkább elhomályosítják, mint átvilágítják. *Dezséri György*

EGY FIATAL RAJZOLÓ ÉS A SZEGÉNYEK. A napokban jelentette meg fametszetei gyűjteményét Gy. Szabó Béla, a fiatal grafikus *Liber Miserorum* (Nyomorultak könyve) címmel — mintegy a paradoxon kedvéért — hófehér meritett papíron, amateur kiállításban, latin címmel és alcímekkel. A könyv belső címlapján, mint valami régi krónikán ez olvasható: Liber Miserorum. 50 imagines. Xilographi Belae Gy. Szabo. Claudiopoli, 1935, — beljebb: Joanni Kemény; majd az alcímek: Introductio, Gaudium, Labor, Quies, Tristitia, Finis. (Magyarul: Ny. K. 50 rajz. Gy. Sz. B. fametszetei. Cluj, 1935. Kemény Jánosnak. — Bevezető, Örömei, Munka, Pihenés, Szomorúság, Befejezés.) A könyv lapjain kis méretű fametszetek. Ráismerünk a Fellegvárra, a lépcsős sikátorokra, grottákra, noha ezek az ábrázolások korántsem érzékeltetik oly megragadóan a Fellegvár-környék jellegzetességét. A festő szeme csak külsőségeken akad meg, — viszont olyan szembeötlő jelenségnek, mint a fellegvári prostituáltak, kerítőnők és vagányok serege, mely a sikátort benépesíti és elválaszthatatlan „couleur“-jétől, — nyoma sincs metszetein. Ugylátszik, a művész csak a „tisztas nyomorúságot“ veszi fel könyvébe.) No, de lássuk mi az, amit megmutat... A szegények örömei: macskával játszó kisgyermek; csavargó amint keblére öleli gyermekét (nagyon után, elrajzolásokkal); levest kanalazó figurák, csavargó egy nővel az erdőn; csókolózó pár; kocsmai mulatozók, részegek... fukar konturokkal, semmitmondó előadásban, különösebb technikai készség nélkül, sőt gyakran kínos sutasággal, egyhangúan, ha nem egyenesen álmosan. Alakjai különben is valami kifejezéstelen sötétségben mozognak, ami a szöveg híjával tetézve gyakran juttatja eszünkbe gyermekkorunk kedves életét a sötét pincében szent lapátoló népekről. — A munka sorozatában ezintén csupa szokvány. A 20. században élünk, a géptechnika, a nagyüzemek, a munkanélküliség korszakában s a művész még mindig csak egy bágyadt vasuti tájon munkábamenő(?) néhány alakot, (csak úgy oda vannak vetve ezek a nagyítóra szoruló figurák, háttal a szemlélőnek); háziteendőket végző, varrogató, mosogató, ruhát teregető asszonyi csoportot; szeméttelenen vájkáló alakokat, (elrajzolt figurával az előtérben); körhintát forgató munkátlanokat; rózsét cipelő asszonyokat, (mozgalmas effektusaival a technikai szempontból sikerült metszetek közé tartozik). és más ilyesmit lát a munka világából. — A Pihenés sorozatban, a 32. oldalon ritka idétlen testtartással a kapájára támaszkodó munkás bosszantóan figyelmeztet a rajztudás fogyatékoságára. A metszetek általában felületi hatásúak; plasztikai hitelük igen csekély. *Ezen*